

ИНСТИТУТ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

ИНСТИТУТ ЗА КРИМИНОЛОШКА
И СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

РЕГИОНАЛНО ПРЕДСТАВНИШТВО РУСКЕ ХУМАНИТАРНЕ
МИСИЈЕ НА БАЛКАНУ

МИГРАНТИ НА РАСКРШЋУ ИЛИ БЕСПУЋУ ЗЕМЉЕ СРБИЈЕ

Приредили:

Јован Ђирић
Бранислава Кнежић

Београд 2016.

ИНСТИТУТ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

ИНСТИТУТ ЗА КРИМИНОЛОШКА
И СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

РЕГИОНАЛНО ПРЕДСТАВНИШТВО РУСКЕ ХУМАНИТАРНЕ
МИСИЈЕ НА БАЛКАНУ

МИГРАНТИ НА РАСКРШЋУ ИЛИ БЕСПУЋУ ЗЕМЉЕ СРБИЈЕ

Приредили:
Јован Ђирић
Бранислава Кнежић

Београд
2016

Издавачи
Институт за упоредно право,
Београд, Теразије 41, тел. 32 32 611,
www.comparativelaw.info

Институт за криминолошка и социолошка истраживања,
Београд, Грачаничка 18 тел.2625 424,
www.iksi.ac.rs

Регионално представништво Руске Хуманитарне Мисије на Балкану,
Београд, Диане Будисављевић 27в

За издавача
Др Јован Ђурић
Др Ивана Стевановић
Горан Петронијевић

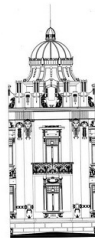
Приређивачи
Др Јован Ђурић
Проф. др Бранислава Кнежић

Рецензенти
Проф. др Радослав Гађиновић
Проф. др Владимир Чоловић
Др Марко Новаковић

Компјутерска обрада текста
Славица Миличић

Штампа
Гораграф

Тираж
300

МИГРАНТИ, КРИЗА И ЈАВНИ ПРОТЕСТИ¹

Нада Г. НОВАКОВИЋ*

У раду се указује на комплексност савремене глобалне кризе, миграција и јавних протеста. Њихово објашњење захтева интердисциплинаран приступ, а социолошка анализа и објашњење најважнијих карактеристика наведених појава су незаобилазни и нужни. Аутор полази од системске теорије друштва, по којој је данас на сцени развијени капиталистички центар, а на полу/периферији су друштва зависна од центра. Најважнији центри економске, финансијске, политичке и војне моћи су главни узроци светске кризе и масовних миграција становништва. Први део рада бави се најбитнијим димензијама светске кризе. У другом делу су описане миграције у 21. веку (узроци, динамика, ток и друштвене и културне последице). У трећем делу је анализа најважнијих узрока и последица јавних протеста грађана, политичких елита, представника над/националних институција за и против миграната. Истражују се и протести миграната против услова у којима траже своја права и (не)савладавају бројне препреке на путу до средине у коју имигрирају.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: криза; мигранти; неолиберална глобализација; протести; сиромаштво

1. УВОД

Разумевање суштине савремених миграција и мигрантске кризе у свету није могуће без трагања за њиховим дубљим и системским узроцима. Овде се полази од тезе да су оне производ система, тј. последица неолибералне глобализације и промена моћи најважнијих актера на геополитичкој мапи света. Стога се чини нужним истраживање кључних промена у структури савременог капитализма, његовој системској и глобалној кризи, које су допринеле и битним променама односа између најважнијих геополитичких субјеката. Социолошки приступ истраживању

¹ Текст је резултат рада на пројекту "Структурне друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских интеграција и глобализације" (број 179039), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, 2011-2014.

* Научни сарадник Института друштвених наука, Београд, e-mail: novakovic.nada@gmail.com

основних карактеристика глобалне кризе капитализма је само један од могућих. Он је нужан и комплементаран другим приступима (економском, историјском, политиколошком, антрополошком и др.) Постоје различита схватања њених узрока, карактера и динамике. Осврт на суштину и природу глобалне кризе помаже да се боље схвате најважније њене последице. Међу њима посебно се издвајају раст економских неједнакости, сиромаштва и незапослености. Оне се различито испољавају у центру капиталистичког система и у друштвима на његовој полу/периферији².

Овде се полази од тезе да су савремене међународне миграције и мигрантска криза детерминисане бројним факторима, међу којима посебан значај имају светска економска криза и нова подела геополитичке моћи. Оне здружено делују на миграције, тако да су оне природна последица тих процеса. Уместо униполарног света настао је вишеполарни, са новим актерима и односима моћи. Њихови интереси се сукобљавају и значајно утичу на динамику и ток светске економске, друштвене, политичке, моралне и мигрантске кризе. Садашње масовне интерконтиненталне миграције су једна од последица тих промена.

Социологија миграција настоји да опише, анализира и објасни најважније узроке, динамику, обим, типове и токове миграција. Важне су јој и последице миграција. Стога су за боље разумевање суштине и карактеристика савремених миграција (на глобалном, националном, локалном и нивоу појединца) важни и резултати истраживања демографије, економије, историје и политикологије. У тексту се анализирају најважнији облици, поводи, узроци јавних протеста против миграната и протести миграната током неколико последњих година трајања мигрантске кризе

2. НАЈВАЖНИЈЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СВЕТСКЕ ЕКОНОМСКЕ КРИЗЕ

Спорења међу истраживачима и обичним људима о природи, узроцима и последицама светске кризе не престају. Најчешће се користе следећи термини: светска финансијска криза, економска криза, друштвена криза, морална криза и сл. Различито се тумаче узроци, динамика и последице кризе и улога најважнијих субјеката који је "контролишу". Од њихових интереса и друштвене моћи зависе и најважније последице глобалне кризе. Овде се прихвата термин глобална економска криза. За објашњење њеног карактера нужан је интердисциплинаран приступ. Социолошки приступ настоји да опише, објасни и протумачи друштвену условљеност кризе и интересе (класне) њених најважнијих субјеката. Незапосленост, неједнакост и сиромаштво су неке од најважнијих последица кризе.

Међу домаћим и страним ауторима постоје огромне разлике у тумачењу узрока и карактера глобалне економске кризе³. На једној страни су они који глобалну кризу

² Овде се полази од теорије светског система коју је развио Имануел Волерстин (Immanuel Wallerstein). У центру капитализма су најразвијеније и економски, политички и војно најмоћнија друштва. Између њих и оних на полу-периферији постоји подела рада и моћи на штету других. То доводи до раста неједнакости, експлоатације и споријег напретка друштава полу-периферије. Wallerstein, I. *Does Capitalism Have a Future?*, Oxford University Press, новембар 2013.

³ Добар преглед схватања о светској економској кризи има у раду В. Вулетих, "Социолошки поглед на светску економску кризу", *Теме*, 1/2013, 11-31.

тумаче као природну последицу развоја савременог капиталистичког система и глобализације. На другој су истраживачи који сматрају да је реч о привременој кризи друштва, чије основне вредности уопште нису доведене у питање. Између тих крајности постоји мноштво гледишта о пореклу, ширини и динамици кризе. Огромне су разлике између радова у којима се почетак светске економске кризе повезује за јачање неолибералних тенденција капитализма, и других који сматрају да је одлучујући био крах финансијског сектора у првој деценији 21. века. Док једни аутори у новом интервенционизму државе виде коначно решење за економски раст и друштвени развој, други су склони да то тумаче као доказ инвалидности владајуће доктрине идеологије (неолиберализма) савременог капитализма.

На основу истраживања економиста, али не само њих, сазнајемо да су се економске и друштвене неједнакости током неолибералне капиталистичке глобализације повећале. Бранко Милановић је, на пример, мишљења да је раст доходних неједнакости повезан са настајањем глобалне економске кризе⁴. Томас Пикети (Thomas Piketty) је доказао да постоји раст неједнакости између оних који доходак стичу својим радом и других који имају капитал и наслеђено богатство⁵. Од укупног броја становника планете 0,7% становништва контролише 41% укупног богатства. При томе, 68%, светске популације или 3,2 милијарде људи, контролише свега 2% светског богатства.⁶ Неједнакости у материјалним и укупним друштвеним положајима појединаца, група и класа постоје и шире се у друштвима центра, али и полу/периферије капитализма. То су нормалне последице неолибералне глобализације.⁷

Порастао је и број незапослености, нарочито после 2008.године. У свету има 212 милиона незапослених, од чега је 75 милиона младих. Стопа незапослености 2013. године у ЕУ је била 10 у Шпанији 26,2, а у Грчкој 27,3. Незапосленост омладине (од 19-24 године) била је 20, у Шпанији 55,5 и Грчкој 58,3.⁸ Што је земља мање развијена и даље од капиталистичког центра виша је и стопа незапослености. Једно од решења нађено је у државном интервенционизму (спашавању финансијског сектора) и флексибилном тржишту рада. У темељима таквог схватања је вера да ће лакше отпуштање с посла довести до бржег налажења новог запослења, раста запослености и продуктивности рада. Искуства држава која су то применила (Енглеска, Ирска, Исланд) нису то потврдила.

Пораст неједнакости у расподели дохотка и богатства допринео је и споријем смањењу сиромаштва у свету. Према мерилима Светске банке у свету је сиромашна 1,2 милијарда људи (2 долара дневно), а још 2,2 милијарде је екстремно сиромашно (1,2 долара).⁹ Оно се спорије смањивало од стопе раста светског богатства. Криза је успорила раст производње у свету. Нарочито је низак и успорен економски раст развијених западних земаља (године 2011. био је 1,0, следеће 0,5, а 2013. године

⁴ Милановић, Б. *Богаташи и сиромаси: Кратка и необична историја глобалне неједнакости*, ЈП Службени гласник, Београд, 127-137.

⁵ Пикети, Т. *Капитал у XXI веку*, Академска књига, 2015., 330, 439.

⁶ Душанић, Ј. Б. "Неолиберализам и прерасподела богатства", *Национални интерес*, 1/2014, стр. 148.

⁷ Reinert, E. S. *Глобална економија: Како су богати постали богати и зашто сиромашни постају сиромашнији*, Чигоја штампа, Београд, 20.; С. Комазец, *Слом финансијске империје и нове стратегије финансијског капитала*, Београд, 2014.

⁸ Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#A_detailed_look_at_2014, 12.11.2015.

⁹ Шуковић, Д. *Неједнакости, незапосленост и криза*, Институт друштвених наука, Београд, 2013, 11.

0,3%).¹⁰ То је довело до раста сиромаштва најнижих класа и слојева како у развијеним друштвима тако и у земљама на периферији светског система. Раст неједнакости, сиромаштва и глади су препрека развоја и напретка и појединца и друштва. Последица тога су и, поред осталог, нове миграције становништва. Оне су подстакнуте и прерасподелом геополитичке моћи на глобалном и регионалном нивоу.

3. КАРАКТЕРИСТИКЕ МИГРАЦИЈА У 21. ВЕКУ

Миграције су током историје попримале различите облике испољавања и имале бројне друштвене, економске, демографске, културне и историјске узроке и последице. Савремене миграције се разликују од миграција у претходним епохама, а миграције у 21. веку имају своје специфичности у односу на раније. Социологија миграција данас се среће са значајним проблемима, међу којима се истиче невалидност досад најчешће коришћених концепата и приступа у истраживању миграција¹¹. Све то отежавају нови облици миграција, који су подстакнути глобалном економском кризом.

3.1. Тешкоће у одређивању основних појмова о миграцијама

Миграције значе кретање људи у простору¹². Они се селе у оквиру одређене друштвене целине (локалне средине, региона, националне државе, више држава), са намером да остваре неке своје циљеве. Лице које у томе учествује се, по правилу, назива мигрант. Уколико напушта земљу оно је емигрант, а ако се досељава у одређену земљу реч је о имигранту. Стога је основна подела миграција на унутрашње или спољне.¹³ Број миграната, начин, простор и време кретања се разликују, што утиче и на основне класификације миграција. Обично је реч о подели на: 1. мале и масовне миграције; 2. дневне, повремене, сезонске и трајне; 3. у оквиру државе, региона, континента и 4. добровољне и принудне. С обзиром на начин како прелазе границе миграције могу бити регуларне или законски регулисане и нерегуларне или незаконите. Узроци тога су различити, а крећу се у распону од трагања за новим економским условима живота и рада до бега изазваног политичким притисцима или изненадним еколошким катастрофама. Најчешће је реч о сложеном сплету фактора и околности који делују заједно и подстичу ова кретања људи.

Међународна организација за миграције (ИОМ) легалним мигрантом сматра лице које је у неку државу ушло по њеним законима. Ако тако није реч је о нерегуларном мигранту. Овај појам подразумева како лица која се незаконито нађу на територији конкретне државе, тако и сва лица која су у њу доспела нелегалним каналима (трговина људима). Према њима се успостављају посебне миграционе политике, које

¹⁰ Комазеп, С. *ibid.*, 4.

¹¹ Силвија Межранић се залаже за трагање за новим приступима, теоријама и моделима у опису и објашњењу савремених миграција. С. Межранић, "Миграцијске актуалности, стање, проблеми, перспективе парадигми и истраживања", *MET*, 3-4/2003, 16.

¹² На латинском *migratio*, *migrare* значи кретање, селење, лутање

¹³ Више о томе М. Бобић и М. Бабовић, "Међународне миграције у Србији-стање и перспективе", *SVAROG*, 9/2014,

мање или више обавезује националне државе. К. Косер, на пример, користи термин ирегуларни мигрант. На основу својих истраживања међународних миграција закључио је: 1. "Међународне миграције више него икада раније интегрисане у глобалну економију" и 2. "У неким земљама се економски мигранти преко ноћи трансформишу у регуларне мигранте"¹⁴. УН процењују да у свету има више под 200 милиона миграната, међу којима је 86 милиона економски мигранти. Значајан је и пораст ирегуларних миграната. Има их око 60 милиона, од чега је половина у САД-у. Расељених миграната има преко 60 милиона. У структури становништва мигранти чине 3%, што је приближно и у САД и у ЕУ.

Економски мигранти су људи који из економских разлога (боље зараде, вишег стандарда живота) долазе у развијеније земље. Они то могу остварити легалним или законитим имигрирањем. Ако то не успеју да остваре многи су спремни да на недозвољене начине дођу у нове земље и укључе се у нерегуларну економију. Други начин да се дуже задрже у срединама имиграције је тражење међународне заштите или азила. Појам азила и лица које га тражи (азилант) није прецизиран од стране Међународне организације за миграције. Не постоји сагласности око термина, права ових лица, а нема ни јединствене политике азила. Обично је азилант лице које из политичких и безбедносних разлога тражи дозволу боравка земље у којој се нашло. За време док се та одлука доноси оно има правну заштиту и није незаконито у тој средини. У супротном случају следи, по правилу, повратак (и депортација) у земљу порекла.

Термин избеглице се најчешће користи да означи становништво које је због рата, или претњом ратом, напустило своје стално пребивалиште¹⁵. Одлука о томе може бити изненадна, али и дугорочно планирана, на месту и од стране фактора који су изван моћи појединца. Међународно право штити права избеглица, али само стицање тог статуса зависи од националне државе. Уколико је оваква миграција у оквиру исте државе онда је *реч о интерно расељеним лицима*. Поред избеглица, често називаних *прогнаним лицима*, и азиланата међународну хуманитарну заштиту траже и неке друге категорије становништва (чланови породица миграната, деца, студенти и други). Политике, средства и начини заштите се разликују од земље до земље и нема јединствених решења. Нема сличне политике миграција у ЕУ, мада је актуелна мигрантска криза формална овлашћења за тражења решења пренела на европске институције. У стварности одлуке доноси најмоћнији политичари из најразвијенијих држава.

3.2. Динамика и токови миграција

Крајем 20. века миграције становништва су постале масовне, а подстакнуте падом Берлинског зида. Основни правац кретања био је од истока ка западној Европи, од неразвијеног југа ка развијеном северу. У међународним миграцијама после 1989. године постојала су и враћања становништва у земље у транзицији, па и повремена добровољна исељавање у друге државе ван региона. Посебно масовно је било

¹⁴ Khalid Koser, "The Impact of Global Financial Crisis on International migration", *The Whitehead Journal of Diplomacy and International relations*, spring/Winter, 2010, 13, 14.

¹⁵ Милена Давидовић под термином избеглице подразумева све врсте "расељених", "прогнаних" "интерно расељених лица". В.М. Давидовић, "Величина, облици и последице присилних миграција становништва након распада Југославије", *Зборник Института за криминологија и социологија истраживања*, 1-2/2007,34.

исељавање са територија некадашње, а ратом захваћене, СФРЈ. Мотиви и фактори миграција били су различити. Најчешће су то биле присилне миграције, у којем је узело учешћа више од 4,4 милиона грађана¹⁶. Један њихов део отишао је у развијене капиталистичке земље. Одредишта су била како некадашња усељеничка подручја (Америка, Канада, Аустралија), али и земље ЕУ. Према подацима статистике ОЕСД-а 2000. године пореклом са подручја СЦГ било је 1064,6 хиљада лица, од чега је 11,9% имало више и високо образовање.¹⁷ Други емигрантски ток са подручја Југославије се односи на одлазак младе и све образованије радне снаге. Према проценама Владимира Гречића из Србије је од 1991. године емигрирало 300.000 најобразованијих грађана. После 2000. године интензиван је одлазак младих, са 2% на 15%.¹⁸ Иза њих остају демографска пустош и бројне ненадокнадиве економске и људске штете.

Други "талас" миграција био је подстакнут европским интеграцијама. Најпре је 2004. године примљено 10 чланица, а 2007. године и Румунија и Бугарска. Последња чланица је Хрватска (од 2014. године). Пред њихове грађане постављане су разне институционалне, правне и политичке препреке. Наиме, ЕУ се темељи на слободи кретања рада, капитала, људи и праву настањивања и пружања услуга. За нове чланице ускраћено је слободно кретање људи на дужи период (до седам година). Од тог система једино су одустале Велика Британија, Ирска и Исланд. Утврђивале су се квоте за улазак грађана и на тај начин се штитило домаће тржиште рада и средства за социјална давања. У суштини, политика ЕУ према мигрантима је неусклађена. То је омогућило Пољској, Словачкој, Чешкој и Мађарској да *ad hoc* мерама и својим законима воде политику често супротну интересима старих чланица ЕУ.¹⁹

Трећи "талас" миграција се поклапа са глобалном економском кризом, али је од 2011. године до данас посебно јак, масован и интензиван. Миграције су транснационалне и трансконтиненталне. Највећим су делом изазване ратним сукобима у Африци, Блиском истоку и у Азији. Ставови о најбитнијим узроцима су различити. Неки истраживачи сматрају да су се међународне миграције уклопиле у процесе глобализације.²⁰ Други су склони да као главне њихове узроке виде демографске и климатске промене. Има и тумачења миграција као последица бројних фактора, а посебно важни су геополитички интереси великих светских сила. Ови последњи "арапско пролеће" не виде као буђење народа и његову жељу за демократијом, већ као нову стратегију САД и Запада. Она се састоји у одржавању привида "неконтролисаног хаоса".²¹ Слично мишљење је и Александра Саше Гајића о рату у Сирији, одакле потиче највећи број миграната. По њему, реч је о поремећеној равнотежи моћи регионалних геополитичких играча на Блиском истоку и великих сила, које воде "посреднички рат".²² Међу садашњим мигрантима су и људи из

¹⁶ Подаци су Уједињених нација, В.: М. Давидовић, *ibid.*, 27.

¹⁷ Vorić, С. "Међународне миграције на Балкану од краја Хладног рата-општи преглед", *Миграције, кризе и ратни сукоби на Балкану с краја 20. века*, уред. Г. Ренеу, Друштво демографа Србије, DemoBalk, 2011, 9.

¹⁸ "Одлив мозга: Незапосленост и несигурност главни разлози одласка младих из Србије", <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:549798-Nezaposlenost-i-nesigurnost-glavni-razlozi-odlaska-mladih-iz-Srbije>, 25. 02. 2015.

¹⁹ Грегуровић, С. "Развој миграцијских политика у средњеисточним земљама чланицама ЕУ", *Razprave in gradivo – Treatises and Documents*, 56-57/2008, 258.

²⁰ Предојевић-Деспих, Ј. "Ка разумевању детерминанти међународних миграција данас – теоријска перспектива", *Stanovništvo 1/2010*, 25.

²¹ Конатар, В. "Наличје "Арапског пролећа", *Култура полуса*, 25/2014, 276.

²² Гајић, А. "Грађански рат у Сирији-геополитички оквир", *Култура полуса*, 27/2015, 27/2015, 21.

земаља које нису у рату, што додатно отежава истраживање мигрантске кризе. Већина миграната креће се ка развијеним чланицама ЕУ, а на том путу среће се са проблемима у мање развијеним земљама капиталистичке полу/периферије.

4. МИГРАНТИ И ЈАВНИ ПРОТЕСТИ

Однос према мигрантима или странцима је детерминисан бројним факторима. Он зависи од политичких, културних, историјских, етничких, верских, расних и других обележја појединца и друштвене групе која мигрира, али и грађана у срединама у којима се тај процес дешава. Овде се укратко описују најважнији облици јавних протеста грађана, политичких елита и представника националних и међународних институција против миграција. Ту је и истраживање протеста миграната на путу од земље емиграције до жељеног одредишта.

Развијене капиталистичке земље Европе имају значајне демографске проблеме (становништво у демографској старости, све мањи контингент радног становништва, оптерећеност здравствених и других јавних фондова) које још дуго не могу да ублаже. Једна од последица спорог економског раста, кризе демократије и раста сиромаштва јесте успон десничарских партија и покрета. У Немачкој је 2014. године у Дрездену настао покрет Pegida.²³ У Француској је Национални фронт доживео успон на локалним изборима. У Грчкој живи милион странаца, а иселио се сваки четврти радно способни грађанин. Против миграција најактивнији је ултрадесничарски покрет "Златна зора". У Шведској је сличне оријентације "Шведска демократија", у Италији "Лига за север". Сличних партија и покрета има и у Холандији, Аустрији, Данској и Финској. Међу грађанима који су протествовали против мера штедње они су били све присутнији и у први план истицали борбу против миграната.²⁴ У Великој Британији и Француској су и пре актуелне мигрантске кризе донети закони којима су се ограничавала права страних студената након дипломирања. Они су морали да у кратком року напусте те земље. Све се правдало потребом да се на тржишту рада заштите домаћи грађани.

Сличних иницијатива и одлука било је и у другим земљама света. По свом значају издваја се иницијатива "Против прекомерне миграције". Покренула ју је десничарска "Партија швајцарског народа". Већина бирача изашлих на референдум (9. фебруара 2014. године), позитивно се о њој изјаснила.²⁵ Реч је о земљи која није чланица ЕУ, али веома сарађује са њом. Овим референдумом значајно је довела у питање ту сарадњу, али и доследност институција ЕУ у поштовању најважнијих права, слобода и принципа функционисања. Најкраће речено, грађани су у разним деловима света свој отпор миграцијама изражавали мирним окупљањима, али и грубим нападима на мигранте. Често су отпори долазили од стране власти, која је доносила нове законе и решења усмерена против странаца.

²³ Пегида је скраћеница за "Патриотски Европљани против исламизације оксидентга". Сваког понедељка протествује у Дрездену.

²⁴ Лига за север је постала највеће странка десног центра. На регионалним изборима у лето 2015. године освојила је 12,9% гласова. "Ренцијев дебакл на регионалним изборима у Италији" 2015. <http://mondo.me/a446790/Info/Cvijet/Rencijev-debakl-na-regionalnim-izborima-u-Italiji.html>, 10.06.2015.

²⁵ Ђеранић, Ј. "Швајцарски референдум о ограничењу миграција из ЕУ: Последице на односе између Швајцарске и ЕУ", *Страни правни живот*, 3/2014, 147.

4.1. Протести против миграната

Протести против миграната су били како на путу којим су пролазили мигранти тако и у срединама у које су стизали. Што је величина мигрантских колона била већа, захватала већа подручја и кретала се брже, то су отпори томе расли и били разноврснији. Препреке су постављали како обични грађани, тако и званични државни органи. Јавни протести су организовани на градским трговима, саобраћајницама и државним границама пре и након доласка миграната.

Поводи за протесте су били различити: од потребе показивања личног неслагања са миграцијама, преко најаве отварања центра за мигранте, до реакција на недозвољено понашање појединих група странаца. Посебан отпор и нетрпељивост изражавали су припадници десничарских покрета и партија у Немачкој, Аустрији, Француској, Холандији, Шведској и Финској. Они су јавно протествовали против уласка миграната, тражили смањење њиховог броја, отворено се залагали за њихово протеривање и са мигрантима се и лично обрачунавали²⁶. Противника миграција било је и у Енглеској, о чему сведочи и протест против доласка миграната тунелом испод Ламанша. У Доверу су протествовали десничари, али и грађани који су били солидарни са мигрантима.²⁷ У Калеу, на улазу у тунел испод Ламанша протествовали су мигранти. Од јуна до августа 2015. године десет их је погинуло у покушају да дођу у Енглеску²⁸. Нешто касније становници тог града су демонстрирали улицама Париза против миграната. У Немачкој је десничарски покрет Пегида истовремено почетком јануара 2015. године организовао протесте у више градова и земаља против исламизације и имиграције²⁹. У Финској су протествовали против отварања центра за мигранте, са паролом: "Ислам ће нас уништити".³⁰ Шведска се спремама и да депортује 80.000 миграната.³¹ У Берну, Братислави, Варшави и још неким градовима били су 6. 02. 2015. године масовни протести против исламизације Европе. Демонстранти су се позивали и на сличне ставове политичара.³²

На антимигрантским протестима широм Европе нашле су се и следеће пароле: "Чији је дом Европа?", "Не исламу, "Извините, без муслимана", "Затворите границе", "Избеглице уништавају Европу" итд. Када такве ставове изнесу јавне личности онда оне имају утицај на грађане. По утицају се издваја мишљење немачке премијерке Ангеле Меркел. Она је 2010. године изјавила да је мултикултурализам "неславно пропао", а пет година касније "Мултикултурализам води према паралелним

²⁶ Лига за Север је од премијера Матео Ренција тражила ограничење прекомерне миграције, а скоро је изразила незадовољство због политике ЕУ, европских финансија и надмоћи Бриселске администрације, <http://www.pressonline.rs/svet/globus/354270/italija-protesti-protiv-rencija.html>, 01.03.2015.

²⁷ "Сукоби у Доверу: "Пала крв у Енглеској због миграната", <http://www.alo.rs/pala-krv-u-engleskoj-zbog-migranata/32163>, 31. 01. 2016

²⁸ "Мигранти у Евротунелу: Договор Француске и Британије о избегличкој кризи", <http://www.blic.rs/vesti/svet/migranti-u-evrotunelu-dogovor-francuske-i-britanije-o-izbeglickoj-krizi/jtswfhs>, 23.11.2015.

²⁹ "Протести широм Немачке: Масовни протести против исламизације Европе", "Протести широм Немачке: Масовни протести против исламизације Европе", 07.01.2015.

³⁰ "Протест у Финској против отварања центра за избеглице", <http://www.blic.rs/vesti/svet/protest-u-finskoj-protiv-otvaranja-centra-za-izbeglice/bqm5zvz>, 17.12.2015.

³¹ "Шведска планира да протера 80.000 тражилаца азила", 28.01.2016, <http://www.politika.rs/sr/clanak/348043/Cvedska-planira-da-protera-80-000-trazilaca-azila>

³² "Источна Европа устала против миграната", <http://www.vesti-online.com/Vesti/Cvet/550642/Istocna-Evropa-ustala-protiv-migranata>, 15.03.2015. Чешки председник Земан је изјављува: "Мигрантска криза у Европи ни у ком случају није спонтана, већ је плански организована инвазија", "Миграција није никакво људско право", "Ми смо овде код куће".

друштвима и стога остаје животна лаж".³³ Определила се за политику "отворених врата" и у земљу пустила милион миграната. Премијер Мађарске Виктор Орбан је био далеко радикалнији према мигрантима. Он је отворено заступао антимигрантске ставове, користио полицију војску против миграната и подигао жичану ограду према Србији. Поопштрио је закон о азилу и убрзао депортацију илегалних имиграната. Јавно је рекао: "Сачуваћемо Мађарску за Мађаре, имигранти су терористичка претња".³⁴

У земљама на југу Европе, у које долазе мигранти копном и морем. У Италију су стизали из Африке, а у Грчку и са Блиског истока. Посебно тешко било је на острву Лезбосу. Многи имигранти су умирали, па није било места за сахране. То је био повод за протест лекара хитне помоћи., јер им је смањила средства за прековремени рад.³⁵ Протеста је било и у земљама Балканске руте. У Србији су на пример отворено против њих наступили у Боговођи, Младеновцу, Обреновцу³⁶. Први су им ускратили боравак, други били против доласка, а трећи блокирали пут и запалили бараку за њихов смештај. Политичари на Балкану су зависни од развијених чланица ЕУ, па су се међусобно сукобљавали а првима додворавали. У јесен 2015. године дошло је до малог "царинског рата" између Србије и Хрватске.³⁷ Најзад, вреди поменути да је у многим местима у Европи било и протеста и разних облика подршке мигрантима. Они су били ређи, краће трајали, са мање учесника и мање ефикасни него протести против миграната.

4.2. Протести миграната

Протести миграната су били више спонтани него организовани. Они су били на саобраћајним путевима, државним границама, мору, на отвореним јавним просторима и у објектима где су их локалне власти смештале. Некад је то било мирно окупљање, а многе чешће јавно протестовање лоших услова смештаја, непоштовања основних права, примене силе од страна појединаца и државних органа. Многима је претило депортовање, па су били спремни на радикалније облике изражавања незадовољства. Забележени су и случајеви самоповређивања³⁸ Појединачни и групни напори да се пређу државне препреке су имали и своје жртве. Неки од њих су хапшени, страдали на граничним прелазима или штрајковали глађу³⁹. Посебно тешко било је на југу Италије и Грчке, где су долазили и морским путевима. У строго

³³ "Ангела Меркел: Мултикултурализам је лаж, избјеглице требају прихватити њемачке вриједности", <http://radiosarajevo.ba/novost/210232/angela-merkel-multikulturalizam-je-laz-izbjeglice-trebaju-prihvatiti-njemacke-vrijednosti>, 26.12.2012.

³⁴ "Мађарски премијер Орбан управо одржао врло мрачан говор против имиграната", <http://www.telegram.hr/politika-kriminal/madarski-premijer-orban-upravo-je-odrzao-jedan-vrlo-mracan-govor-protiv-imigranata/>, 25.07.2015.

³⁵ "На Лезбосу нема више места за сахрањивање миграната", <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/2091559/Na+Lezbosu+nema+vi%C5%A1e+mesta+za+sahranjivanje+migranata.html>, 09.01.2016.

³⁶ Рудић, "Политичка позадина протеста у Младеновцу: Удружени против миграната", <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1271607&print=yes>, 15.03.2014.

³⁷ "Граница Хрватске и Србије затворена са обе стране", <http://www.slobodnaevropa.org/content/granica-hrvatske-i-srbije-zatvorena-s-obe-strane/27267183.html>, 12.05.2015.

³⁸ Штрајком глађу мигранти су се борили за боље услове смештаја, брже регулисање потребних докумената за боравак у земљи, против депортовања и затварања државних граница. Један такав штрајк био је у центру (11.11.2015) затвореног типа у Драхоњцу (Чешкој), где су се три мигранта-штрајкача глађу и самоповређила. "Чешка: Мигранти штрајкују глађу, сјеку руке у знак протеста", <http://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Ceska-Migranti-strajkuju-gladju-sjeku-ruke-u-znak-protesta/335984>, 11.12.2015.

³⁹ "Италија: Мигранти траже боље животне услове", <http://www.avaz.ba/clanak/192258/italija-migranti-traze-bolje-zivotne-uslove?> 28.09.2015

чуваном затвору-центру у Риму четворица миграната су ушили усне у знак протеста што су ту предуго.⁴⁰ У Милану су блокирали главни пут, тражећи документа за привремени боравак и дозволе за рад. Са њима се полиција жестоко обрачунавала.⁴¹ На грчком острву Лезбосу није било места ни за сахране миграната, па је због тога протествовала и хитна помоћ.⁴² Мигранти су угрожавали и међународне саобраћајнице. У јесен 2015. године 2000 миграната је блокирало пругу између Македоније и Грчке, а неки су били спремни на штрајк глађу.⁴³ Укратко речено, многи од њих преживљвали су разне облике насиља од домаћег становништва и од државних органа. Само страх од прилика из којих су емигрирали терао их је даље ка одабраној земљи.

Понашање државних и међународних институција према мигрантима је било неусклађено, интересно обојено, без већих координација и поштовања закона и права миграната. До изражаја је дошао сукоб националних интереса и ширих регионалних. У ЕУ се то огледало као сукоб између Мађарске, Пољске и Чешке, које су водиле рестриктивне и антимигрантске политике и западних чланица те заједнице. На западу Европе су национални интереси превагнули над институцијама одлучивања. Доношени су *ad hoc* одлуке, измене закона и заобиђена правила одлучивања. У томе су предњачили политичари Француске и Немачке, који су миграције искористиле за решавање важних домаћих проблема. Једни су инсистирали на смањењу социјалних давања новим грађанима, а други решавали проблеме на тржишту рада и демографског дефицита. У том процесу често су заобиђене званичне институције одлучивања у појединим државама и на нивоу ЕУ. Страдала је и демократија, али и многе заједничке вредности, међу којима и солидарност. Највећу штету имали су мигранти који нису могли да се крећу и остваре основна права. Трагичну судбину имали су они који су губили животе на мору, а потом мигранти које су на силу депортовали. Подизање, зидова, жичаних ограда, забрана уласка, сегрегација као у логорима и насилног враћања појединаца су показатељ одсуства солидарности, правде и толеранције. То не води трајнијим решењима криз, а додатно угрожава старе и нове мигранте.

Однос државних органа према мигрантима био је различит. Преовладавала је употреба силе, од сузавца, димних бомби, хапшења, водених топова, до употребе ватреног оружја. У најсложенијим ситуацијама полицији се прикључивала и војска, штитећи границе националне државе и "спољне границе" Европе. Иста средства које је примењивао Виктор Орбан, само нешто касније, користиле су и друге државе. Рестриктивне и радикалне мере према мигрантима додатно је разоткрио слабости ЕУ, успорио мигрантске токове и вишеструко отежао положај миграната.

Досадашњи покушај решавања мигрантске кризе (одређивањем квота за прихват миграната, давањем материјалне помоћи мањим земљама, преговарањем са Турском о враћању избеглица) само су доказ разједињености ЕУ, сукоба

⁴⁰ "Италија: Имигранти ушили усне из протеста", <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20131222/500/500.html?id=25208977>, 15.04.2014.

⁴¹ "Хаос у Италији: Мигранти блокирали пут и сукобили се са полицијом", <http://www.naslovi.net/2015-08-25/telegraf/haos-u-italiji-migranti-blokirali-put-i-sukobili-se-sa-policijom-u-milanu-video/16051113>, 25.08.2015.

⁴² "Потресно: Лезбос нема више места за сахрањивање миграната", <http://www.blic.rs/vesti/svet/potresno-lezbos-nema-vise-mesta-za-sahranjivanje-migranata/zzqv2x7>, 10.12.2015.

⁴³ Више од 2000 миграната блокирало пругу између Македоније и Грчке", <http://www.newsweek.rs/svet/63054-vise-od-2000-migranata-blokiralo-prugu-izmedju-makedonije-i-grcke-foto.html>, 01.12.2015.

интереса великих сила и краткорочног су карактера. Они не воде системском уклањању узрока миграција, јер су њени најважнији узроци на глобалном нивоу тј. у структурама и интересима најмоћнијих економских, војних и политичких сила. Према мишљењу Бранка Милановића за настанак актуелне кризе битни су економски, демографски и политички фактори. ЕУ је продубила кризу и нема идеју, стратегију и политику да је реши. Стога се он залаже за мултиратерални приступ.⁴⁴ Најважнији актери који стварају и (не)контролишу кризу за сад не показују такву спремност, већ су одлучни у заштити својих стратешких интереса. Највеће жртве тога је већина миграната.

5. ЗАКЉУЧАК

Осврт на најважније особености глобалне економске кризе се показао као нужан у трагању за најважнијим одговорима на питања: зашто су данас међународне миграције масовне и како на њих реагују грађани, државне институције и наднационалне организације? Изражени степен (не)солидарности са мигрантима у значајној је мери резултат промена што је изазвала глобална економска криза. Истакнута је подела света на развијени Север и неразвијени Југ, али и изразито ширење неједнакости у земљама центра и капиталистичке полу/периферије. Последице кризе су и масовна незапосленост и сиромаштво, нарочито на периферији система.

Нова прерасподела моћи на геополитичкој мапи света обележила је крај 20. и прве деценије 21. века Уместо униполарног света настаје вишеполарни, у којем све важнију улогу има економски и војни успон Русије, Кине, Индије и других чланица BRIKS-а. На ово центар капитализма (САД, Јапан, ЕУ) реагује новим војним интервенцијама, на великим површинама богатим нафтом и другим сировинама. Масовне миграције су једна од најкрупнијих последица тих процеса, често представљених као сукоб вера, култура и цивилизација. У поменуте сукобе уплетени су бројни интереси домаћих, регионалних и светских центара моћи, који преко миграција, из земаља у којима се воде и "посредни" ратови, остварују своје краткорочне и стратешке интересе. Од њих у највећој мери зависе масовност, величина и правци миграција и начини решавања садашње интерконтиненталне мигрантске кризе.

Бројни су облици изражавања (не)солидарности са мигрантима. Овде су наведени и описани неки од најважнијих протеста против миграната у земљама капиталистичког центра и онима које припадају његовој полу/периферији. На то су протествовали и мигранти, без моћи да битније утичу на свој положај. Досадашњи покушаји решавања проблема и последица мигрантске кризе у свету су парцијални и краткорочни. Њихов домет, последице и одрживост зависе од друштвене моћи и геостратешких интереса субјеката који су у то на разне начине умешани.

⁴⁴ Branko M.: "Rešenje za migrantsku krizu u Evropi", <http://pescanik.net/reshenje-za-migrantsku-krizu-u-evropi/>, 20.08.2015.

MIGRANTS, THE CRISIS AND PUBLIC PROTESTS

The paper points to the complexity of the global crisis, migration and public protests. Their explanation requires an interdisciplinary approach, a sociological analysis and explanation of the most important characteristics of such occurrences are unavoidable and necessary. The author starts from the system theory of society, that he is now on the scene developed capitalist center and the semi / periphery societies are dependent on the center. The most important centers of economic, financial, political and military power are the main causes of the global crisis and mass migration of the population. The first part deals with the most important dimensions of the global crisis. The second part is described migrations in the 21st century (the causes, dynamics, current social and cultural consequences). The third part is an analysis of the most important causes and effects of public protests of citizens, political elites, representatives of over / national institutions for and against migrants. Research is also Migrants protest against the conditions in which, claim their rights and (not) overcome many obstacles on the way to the environment in which they immigrate.

KEY WORDS: crisis; migrants; neoliberal globalization; protests; poverty